

# Starptautiskais jauniešu smēķēšanas pētījums

2011.gada aptauja Latvijā

## **Materiālu sagatavoja autoru kolektīvs:**

***Biruta Velika, Daiga Grīnberga, Iveta Pudule***

Autoru kolektīvs izsaka pateicību par atbalstu Latvijas Republikas Veselības ministrijai, Izglītības un zinātnes ministrijai, Pasaules Veselības organizācijas Eiropas reģionālajam birojam un pārstāvniecībai Latvijā par finansiālo atbalstu.

Pateicamies visām pētījuma atlasē iekļuvušajām skolām un skolēniem par dalību Starptautiskā jauniešu smēķēšanas pētījuma 2011.gada aptaujā.

Pārpublicēšanas un citēšanas gadījumā atsauce uz „Slimību profilakses un kontroles centrs” obligāta.

© **Slimību profilakses un kontroles centrs**

**Direktore Inga Šmate**

Duntes iela 22, Rīga,

Latvija, LV-1005

Tālrunis: 67501590

Fakss: 67501591

E-pasts: [info@spkc.gov.lv](mailto:info@spkc.gov.lv)

**ISBN 978-9934-514-02-9 (pdf)**

## Ievads

Tabaka ir viena no pasaulē visvairāk lietotajām atkarību izraisošām vielām, un tās lietošana ir lielākais novēršamais nāves cēlonis attīstītajās valstīs. Pasaules Veselības organizācija (PVO) 2006.gadā atzīmēja, ka tabakas lietošana izraisa 5,4 miljonus nāves gadījumus gadā.<sup>1</sup> PVO paredz, ka tabakas izraisīto nāves gadījumu skaits divkāršosies un 2030.gadā sasniegs 8 miljonus nāves gadījumus gadā jeb 70% no visiem nāves gadījumiem attīstītās valstīs.<sup>2</sup>

Smēķēšana ir nozīmīgs riska faktors asinsrites sistēmas un elpošanas sistēmas slimībām, onkoloģiskajām slimībām un diabētam. Smēķēšana ilgtermiņā ietekmē gremošanas un reproduktīvo sistēmu, un atstāj negatīvu ietekmi uz mutes un zobu veselību un plaušu funkcionālām spējām.<sup>3</sup>

Pieaugušajiem smēķēšana bieži izraisa sirds slimības un insultu. Pētījumi liecina, ka agrīnas šo slimību pazīmes var atrast jau pusaudžiem, kuri smēķē.<sup>4</sup> Pusaudži, kuri smēķē, cieš no elpas trūkuma gandrīz trīs reizes biežāk par pusaudžiem - nesmēķētājiem.<sup>5</sup>

Dati liecina, ka tie, kas/kuri smēķēšanu uzsāk agrīnā vecumā un izsmēķē divdesmit vai vairāk cigaretes katru dienu, dzīvo 7 gadus mazāk nekā tie, kuri nekad nav smēķējuši.<sup>6</sup> Būtisks ir fakts, ka pusaudžiem, kas smēķē, ir trīs reizes lielāks risks nekā nesmēķētājiem lietot alkoholu, astoņas reizes – lietot marihuānu, un 22 reizes lielāks risks lietot kokaīnu.<sup>4</sup>

Saskaņā ar Latvijas iedzīvotāju veselību ietekmējošo paradumu pētījuma 2010.gada aptaujas datiem vecumā no 15 – 64 gadiem ik dienas smēķē 47,4% vīriešu un 20,7% sievietes.<sup>7</sup> Savukārt, pēc Latvijas skolēnu veselības paradumu pētījuma

---

<sup>1</sup> Facts and figures About Tobacco, WHO Framework Convention on Tobacco Control, Geneva, 6-17 February 2006 <http://www.who.int/tobacco/fctc/tobacco%20factsheet%20for%20COP4.pdf>

<sup>2</sup> World Health Organization. MPOWER: A policy package to reverse the tobacco epidemic. Geneva: World Health Organization; 2008.

<sup>3</sup> „Smēķēšanas un alkohola lietošanas izplatība skolas vecuma bērniem Latvijā 1991.-2006.”, Sabiedrības veselības aģentūra, Rīga, 2008.

<sup>4</sup> CDC, Preventing Tobacco Use Among Young People—A Report of the Surgeon General, 1994

<sup>5</sup> AJHP, Arday DR, Giovino GA, Schulman J, Nelson DE, Mowery P, Samet JM, et al. Cigarette smoking and self-reported health problems among U.S. high school seniors, 1982-1989, p. 111-116.

<sup>6</sup> Lew EA, Garfinkel L. Differences in Mortality and Longevity by Sex, Smoking Habits and Health Status, Society of Actuaries Transactions, 1987.

<sup>7</sup> Pudule I., Villeruša A., Grīnberga D., Velika B., Taube M., Behmane D., Dzērve V., Prāttālā R., Latvijas iedzīvotāju veselību ietekmējošo paradumu pētījums, 2010.gads. Veselības ekonomikas centrs, Rīga, Latvija, 2010. <http://www.spkc.gov.lv/veselibu-ietekmejoso-paradumu-petijumi/>

2010.gada datiem Latvijā regulāri, tas ir, vismaz reizi nedēļā, vecumā no 11 – 15 gadiem smēķē 14,9% zēnu un 9,8% meiteņu. Tikai 29,7% piecpadsmitgadīgo zēnu un 28,0% meiteņu nekad nav smēķējuši.<sup>8</sup>

### ***PVO Vispārējā konvencija par tabakas uzraudzību***

Lai ierobežotu globalizēto tabakas epidēmiju, 191 Pasaules Veselības organizācijas dalībvalsts 56. Pasaules veselības asamblejā 2003.gada maijā vienbalsīgi pieņēma Vispārējo konvenciju par tabakas uzraudzību. Šī konvencija ir pasaulē pirmais starptautiskais sabiedrības veselības līgums. Tajā atzīts kaitējums, ko var radīt tabakas izstrādājumi un uzņēmumi, kuros tie tiek ražoti. Līgumā izklāstīti juridiski saistoši mērķi un principi, kas jāievēro valstīm vai reģionālās ekonomikas integrācijas organizācijām, piemēram, Eiropas Kopienai, kas šo līgumu ratificējušas un tādējādi piekritušas īstenot. Vispārējās konvencijas mērķis ir aizsargāt pašreizējās un nākamās paaudzes no iznīcinošām veselību ietekmējošām, sociālām, vides un ekonomiskām sekām, ko rada tabakas patēriņš un tabakas dūmu iedarbība. Konvencija ietver koordinētu, efektīvu un steidzamu rīcības plānu, lai samazinātu tabakas patēriņu, ieviestu izmaksu-efektīvas sabiedrības veselības stratēģijas, tādas kā: tiešās un netiešās tabakas reklāmas aizliegums, tabakas izstrādājumu cenu un nodokļu celšana, no tabakas dūmiem brīvu sabiedrisko un darbavietu nodrošināšana, brīdinošo uzrakstu un attēlu izvietošana uz tabakas produktu iepakojuma, tabakas lietošanas pētniecība un monitorings, informācijas apmaiņa.

Latvija ir parakstījusi Vispārējo konvenciju par tabakas uzraudzību 2004.gada maijā. To ratificējusi Saeima 2005.gada februārī. Konvencija stājusies spēkā Latvijā 2005.gada maijā.

Lai palīdzētu valstīm izpildīt Vispārējās konvencijas par tabakas uzraudzību prasības, PVO 2008.gadā izveidojusi sistēmu MPOWER<sup>9</sup> – sešu uz pierādījumiem balstītu tabakas kontroles pasākumu paketi, kuri samazina tabakas lietošanu, tādējādi pasargājot cilvēku dzīvības:

---

<sup>8</sup> Pudule I., Velika B., Grinberga D., Gobiņa I., Villeruša A., Latvijas skolēnu veselības paradumu pētījums. 2009./2010.māc.g. aptaujas rezultāti un tendences, Slimību profilakses un kontroles centrs, Rīga, Latvija, 2012.

<sup>9</sup> World Health Organization. MPOWER: A policy package to reverse the tobacco epidemic. Geneva: World Health Organization; 2008.

- monitorēt tabakas lietošanu un profilakses politiku;
- pasargāt cilvēkus no tabakas dūmiem;
- piedāvāt palīdzību smēķēšanas atmešanā;
- brīdināt pat tabakas lietošanas kaitīgumu;
- ieviest aizliegumus tabakas reklāmai, pārdošanas veicināšanai un pasākumu sponsorēšanai no tabakas industrijas puses;
- paaugstināt nodokļus tabakas izstrādājumiem.

Starptautiskais jauniešu smēķēšanas pētījums atbalsta MPOWER sistēmu, sniedzot valstīm specifiskus datus par galvenajiem indikatoriem, kuros iekļauj gan smēķēšanas izplatību, gan zināšanas, gan paradumus.

### ***Vispārējā tabakas uzraudzības sistēma***

1998. gada decembrī PVO sadarbībā ar Kanādas Sabiedrības veselības asociāciju un Amerikas Savienoto valstu (turpmāk ASV) Slimību kontroles un profilakses centru (*Centers for Disease Control and Prevention – CDC*) attīstīja Vispārējo tabakas uzraudzības sistēmu (*Global Tobacco Surveillance System – GTSS*), lai palīdzētu valstīm ieviest tabakas kontroles uzraudzību un monitoringa programmas. Vispārējā tabakas uzraudzības sistēma ietver arī datu vākšanu četriem pētījumiem: Starptautiskajam jauniešu smēķēšanas pētījumam (*Global Youth Tobacco Survey - GYTS*); Starptautiskajam skolu darbinieku smēķēšanas pētījumam (*Global School Personnel Survey - GSPS*); Starptautiskajam veselības aprūpē studējošo smēķēšanas pētījumam (*Global Health Professions Student Survey - GHPSS*); Starptautiskajam pieaugušo smēķēšanas pētījumam (*Global Adult Tobacco Survey – GATS*). PVO sadarbībā ar ASV Slimību kontroles un profilakses centru 1999. gadā kā pirmo no minētajiem pētījumiem attīstīja un realizēja Starptautisko jauniešu smēķēšanas pētījumu, jo bija sevišķi svarīgi iegūt starp valstīm salīdzināmus datus par pusaudzū smēķēšanu. Šim pētījumam tika izstrādāta aptaujas anketa, kas sastāvēja no dalībvalstīm obligātiem un izvēles jautājumiem. Tika izstrādāta visām dalībvalstīm identiska izlases metodika, datu savākšanas procedūra un datu apstrādes metodika. Starptautiskais skolēnu smēķēšanas pētījums līdz 2007. gadam jau ir realizēts 160

valstīs visos sešos PVO reģionos, un vairāk kā 40 valstis ir veikušas atkārtotu šī pētījuma aptauju.<sup>10</sup>

Galvenie iemesli valstīm iesaistīties Starptautiskajā jauniešu smēķēšanas pētījumā ir palielināt kapacitāti jauniešu tabakas lietošanas un lietošanas uzsākšanas monitorēšanā, sniegt datus valstu smēķēšanas profilakses programmām, dot salīdzināmus datus valstu, reģionu un pasaules līmenī. Aptaujas rezultātus var izmantot arī valstu tabakas kontroles likumdošanas pasākumu ieviešanas efektivitātes un atbilstošu Vispārējās konvencijas par tabakas uzraudzību sadaļu monitorēšanai.

Latvijā Vispārējās tabakas uzraudzības sistēmas ietvaros ir veiktas trīs Starptautiskā jauniešu smēķēšanas pētījuma aptaujas (2002., 2007. un 2011.gadā); 2007. gadā realizēta Starptautiskā skolu darbinieku smēķēšanas aptauja un 2009. gadā īstenots Starptautiskais veselības aprūpē studējošo smēķēšanas pētījums.

### ***Starptautiskais jauniešu smēķēšanas pētījums Latvijā***

Starptautiskā jauniešu smēķēšanas pētījuma Latvijā mērķis ir apzināt smēķēšanas izplatību skolēniem vecumā no 13 līdz 15 gadiem, pētīt šīs grupas smēķēšanas paradumus un prognozēt smēķēšanas uzsākšanas risku, noskaidrot smēķēšanas motivāciju un faktorus, kas ietekmē ar smēķēšanu saistīto uzvedību.

Pētījuma dati sniedz informāciju par smēķēšanas un pasīvās smēķēšanas izplatību, smēķēšanas uzsākšanas iemesliem, tabakas reklāmas ietekmi, attieksmi pret smēķēšanu, tabakas produktu pieejamību Latvijas skolēniem. Tā kā šis ir monitoringa veida pētījums, tad dati ir izvērtējami dinamikā. Veselības aprūpes, veselības veicināšanas un izglītības speciālisti var izmantot pētījumā iegūtos datus, lai plānotu, ieviestu un izvērtētu programmas, kas samazinātu tabakas produktu lietošanu skolēnu vidū, uzlabotu tabakas kontroles informācijas izplatīšanu un nodrošinātu minēto jomu speciālistus ar materiāliem, kas viņiem nepieciešami, lai papildinātu un pilnveidotu tabakas profilakses programmas skolēniem.

---

<sup>10</sup>Global Youth Tobacco Surveillance, 2000 – 2007, Surveillance Summaries. Department of Health and Human services centers for Disease control and prevention. Atlanta, January 25, 2008/ Vol.57/ No. SS-1

# Metode

## *Atlases apraksts*

2010./2011.mācību gada vispārizglītojošo skolu saraksts tika iegūts no Latvijas Izglītības un zinātnes ministrijas un nosūtīts uz ASV Slimību kontroles un profilakses centra (*Centers of Disease Control and Prevention (CDC)*) Smēķēšanas un veselības biroju (*Office on Smoking and Health (OHS)*) pētījumam nepieciešamo skolu atlases veikšanai. Pētījuma atlasei izmantota divu posmu (skolas un klases) klasteru metode, atlasot no visām Latvijas vispārizglītojošām skolām 7.,8.,9.klašu skolēnus. Pētījuma mērķa populācija ir skolēni vecumā no 13 līdz 15 gadiem.

Pirmajā atlases posmā no Latvijas vispārizglītojošo skolu saraksta tika atlasītas skolas, kurās ir 7., 8., un 9.klases un kurās visās trijās klašu grupās kopumā ir 40 un vairāk skolēnu. Kopā tika atlasītas 50 Latvijas vispārizglītojošās skolas.

Otrajā atlases posmā no katras atlasē iekļautās skolas pēc nejaušo skaitļu rindas tika atlasītas 7., 8., un 9. klases, kuras tika iekļautas pētījuma atlasē.

2007.gada un 2011.gada pētījumam Latvijā reprezentatīva skolu atlase tika veikta atsevišķi, atlasot 25 skolas Rīgā un 25 skolas pārējā Latvijas teritorijā.

## *Anketa*

Pētījuma instruments ir aptaujas anketa, kuru izstrādājusi Starptautiskā jauniešu smēķēšanas pētījuma zinātniskā darba grupa. Pamata aptaujas anketa ir angļu valodā un sastāv no visām pētījuma dalībvalstīm obligāto jautājumu daļas un izvēles jautājumu daļas. Latvijā aptaujas anketa tiek tulkota latviešu un krievu valodā, iepriekš pārbaudot jēdzienu identitāti, un tiek papildināta ar Latvijai specifiskiem jautājumiem. Pirms datu savākšanas darba uzsākšanas aptaujas anketa tiek testēta mērķa grupā. Tiek organizēts mērķa populācijas fokusa grupas seminārs par aptaujas anketu, pēc kura nepieciešamības gadījumā tiek veikti labojumi.

Starptautiskā jauniešu smēķēšanas pētījuma Latvijā 2011.gada aptaujas anketā tika ietverts 81 jautājums ar vairākām atbilžu iespējām katrā jautājumā. Aptaujas anketa ļāva iegūt informāciju par:

- smēķēšanas izplatību konkrētajā vecuma grupā,
- zināšanām un attieksmi pret smēķēšanu,
- masu mediju un reklāmas nozīmi,
- tabakas produktu pieejamību jauniešiem,

- pasīvo smēķēšanu,
- smēķēšanas atmešanu,
- tabakas lietošanas profilaksi skolu mācību programmās,
- informāciju par respondentu (vecumu, dzimumu, klasi, mācību valodu).

Respondenti savas atbildes uz anketas jautājumiem aizpilda speciālās atbilžu lapās, aizkrāsojot katra jautājuma vienu atbildes variantu ar zīmuli. Šīs atbilžu lapas nodrošina ASV Slimību kontroles un profilakses centra Smēķēšanas un veselības birojs, jo aizpildītās atbilžu lapas tiek sūtītas uz ASV Slimību kontroles un profilakses centru datu ievadei speciālā datorprogrammā.

### ***Datu vākšana***

Starptautiskā jauniešu smēķēšanas pētījuma 2011.gada aptaujas dokumentācija tika iesniegta izvērtēšanai Centrālajai medicīnas ētikas komitejai, kas to izskatīja un atzina pētījumu par atbilstošu bioētikas normām.

Latvijas pētījuma darba grupa sagatavoja vēstuli ar informāciju par šo pētījumu un lūgumu katras atlasē iekļuvušās skolas direktoram atbalstīt pētījuma datu savākšanas procesu atlasītājās klasēs. Pētījuma norisi izglītības iestādēs atbalstīja Latvijas Republikas Veselības ministrija un Latvijas Republikas Izglītības un zinātnes ministrija.

Skolēnu piedalīšanās aptaujā bija brīvprātīga un anonīma. Skolēniem klasē tika izdalītas anketas un atbilžu lapas, kurās skolēniem ar zīmuli bija jāaizkrāso katra jautājuma viens atbildes variants. Respondenti pirms aptaujas tika informēti par pētījumu, ētikas un konfidencialitātes principiem, par kārtību, kādā jāaizpilda anketas atbilžu lapa, kā arī par iespēju atteikties no aptaujas.

Starptautiskā jauniešu smēķēšanas pētījuma 2011.gada aptaujā Latvijā kopumā piedalījās 3835 skolēni, no kuriem 3130 skolēni bija 13-15 gadus veci. Kopējais uz anketas jautājumiem atbildējušo skolēnu īpatsvars bija 82,2%. Datu statistiskai apstrādei tika izmantotas SPSS un Epi Info programmas.



# Rezultāti

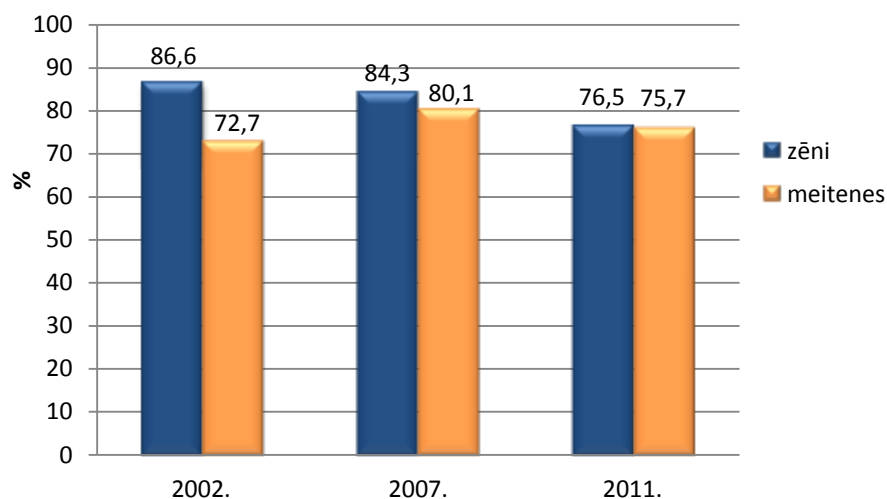
## *Mērķa populācijas apraksts*

Ziņojumā analīzei izmantoti 3130 skolēnu, vecumā no 13 līdz 15 gadiem, aizpildīto anketu dati. No visiem 13-15 gadīgajiem respondentiem 51,5% bija zēni un 48,5% – meitenes. 7. klasē mācījās 37,7% respondentu, 8.klasē – 38,7% un 9.klasē – 23,6%. 63,5% respondentu savā ģimenē runā latviešu valodā, 34,0% – krievu valodā un 2,5% – citā valodā.

## *Smēķēšanas izplatība*

Saskaņā ar Starptautiskā jauniešu smēķēšanas pētījuma 2011.gada aptaujas datiem, Latvijā joprojām ir ļoti augsts 13-15 gadīgu skolēnu īpatsvars, kuri kādreiz ir pamēģinājuši smēķēt. Kopumā 2011.gada aptaujā 76,2% skolēnu norāda, ka kādreiz ir pamēģinājuši smēķēt, kaut vai vienu vai vairākas reizes ievēlot dūmus. Salīdzinot ar 2002.gada aptauju, 2011. gada aptaujā smēķēt pamēģinājušo zēnu īpatsvars ir samazinājies par 10,1%, savukārt smēķēt pamēģinājušo meiteņu īpatsvaram novēro pieauguma tendenci. (1.att.)

**1.attēls. 13-15 gadīgo skolēnu īpatsvars, kuri ir pamēģinājuši smēķēt, dzimuma grupās 2002.-2010.g. (%)**



2011.gada aptaujā 82,4% 15 gadīgo skolēnu norāda, ka ir pamēģinājuši smēķēt, bet 14 un 13 gadīgie attiecīgi – 74,6% un 68,2%.

40,5% skolēnu pēdējo 30 dienu laikā ir lietojuši jebkādas tabakas izstrādājumus, piemēram, smēķējuši cigaretes, cigarillas, mini cigārus, ūdenspīpi,

košļājuši, zelējuši vai šņaukuši tabaku. Kopumā visu veidu tabakas produktus vairāk ir lietojušas meitenes (41,4%) nekā zēni (39,4%). Kopš 2002.gada par 8,4% ir palielinājies meiteņu īpatsvars, kuras pēdējā mēneša laikā lietojušas visu veidu tabakas izstrādājumus, savukārt zēniem novēro samazinājumu visu veidu tabakas produktu lietošanas izplatībā pēdējā mēneša laikā. (1.tab.)

Visizplatītākais tabakas produkts, kuru lieto pusaudži Latvijā, ir cigaretes. 54,9% skolēnu (50,1% zēnu un 60,0% meiteņu) norāda, ka parasti smēķē rūpnieciski ražotās cigaretes. Bet 2,9% pusaudžu norāda, ka parasti smēķē paštītas cigaretes, zēni un meitenes attiecīgi 4,2% un 1,4%. Lai gan Latvijā likums par tabakas izstrādājumu realizācijas, reklāmas un lietošanas ierobežošanu aizliedz pārdot šņaucamo, zelējamo un košļājamo tabaku, kopumā 5,0% 13-15 gadīgo skolēnu (6,1% zēnu un 3,4% meiteņu) norāda, ka pēdējo 30 dienu laikā ir lietojuši minētos tabakas produktus.

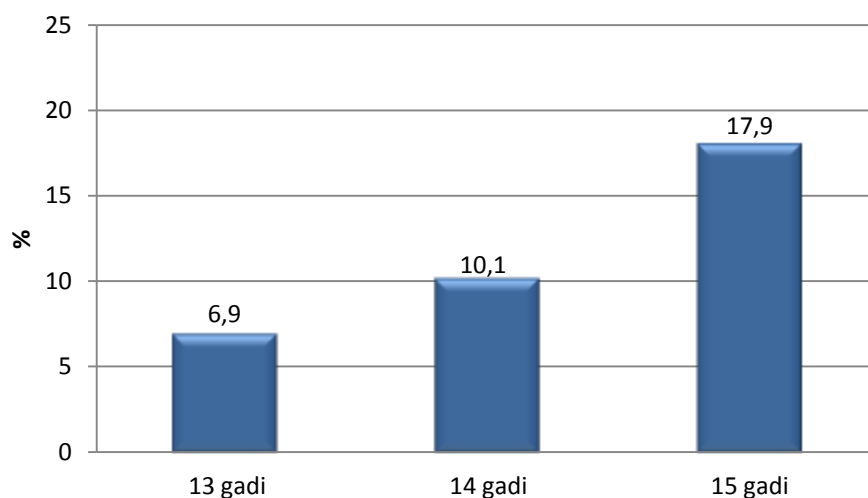
Kopumā trešdaļa (31,5%) skolēnu norāda, ka pēdējā mēneša laikā ir smēķējuši cigaretes: zēni - 29,2% un meitenes - 33,8%. Cigarešu smēķētāju īpatsvars līdz ar vecumu būtiski palielinās. 13 gadu vecumā pēdējā mēneša laikā cigaretes smēķējuši 19,5%, 14 gadu vecumā - 28,8% un 15 gadu vecumā - 41,1% skolēnu. Kopš 2002.gada zēnu īpatsvars, kuri pēdējo 30 dienu laikā smēķējuši cigaretes, ir samazinājies, turpretī meiteņu īpatsvars ir palielinājies. (1.tab.)

**1.tabula: Smēķējošo un smēķēt pamēģinājušo skolēnu īpatsvars (%), 2002.-2011.g.**

Aptaujas gads	Kādreiz pamēģinājuši smēķēt cigaretes, kaut 1-2 reizes ievēlot dūmus			Lietojuši tabaku <u>pēdējā mēneša laikā</u>					
	2002.	2007.	2011.	Cigaretes vai jebkurus citus tabakas izstrādājumus			Smēķējuši cigaretes		
	2002.	2007.	2011.	2002.	2007.	2011.	2002.	2007.	2011.
<b>Zēni</b>	86,6	84,3	76,5	41,4	45,7	39,4	38,2	41,8	29,2
<b>Meitenes</b>	72,7	80,1	75,7	33,0	37,8	41,4	29,7	35,2	33,8
<b>Kopā</b>	<b>79,9</b>	<b>82,2</b>	<b>76,2</b>	<b>37,5</b>	<b>41,8</b>	<b>40,5</b>	<b>34,3</b>	<b>38,6</b>	<b>31,5</b>

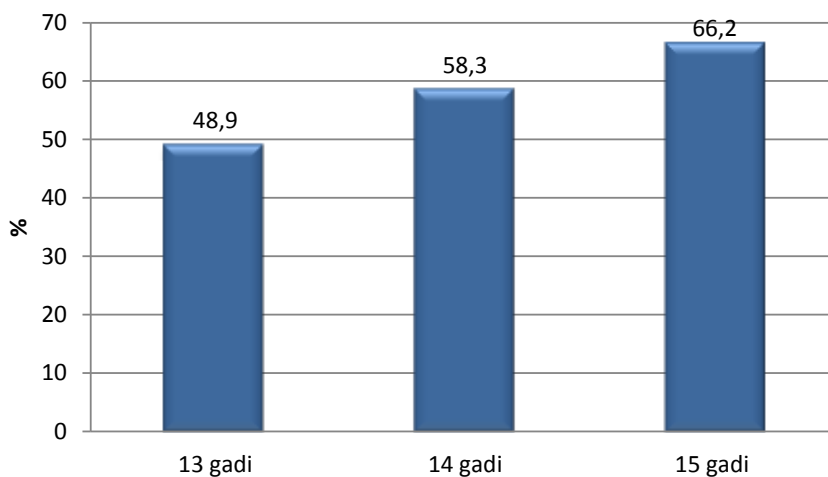
Kopumā 12,4% skolēnu (13,5% zēnu un 11,2% meiteņu) norāda, ka cigaretes smēķējuši katru dienu pēdējā mēneša laikā. 2.attēlā redzams, ka skolēnu īpatsvars, kuri pēdējā mēneša laikā smēķējuši katru dienu, būtiski palielinās, pieaugot skolēnu vecumam.

**2.attēls. Skolēnu īpatsvars, kuri pēdējā mēneša laikā smēķējuši katru dienu, vecuma grupās, 2011.g. (%)**



Starptautiskais jauniešu smēķēšanas paradumu pētījums parāda, ka Latvijā jauniešu vidū joprojām populāra ir ūdenspīpes smēķēšana. 2011.gadā ūdenspīpi ir mēģinājuši smēķēt 59,2% 13-15 gadīgo skolēnu (60,6% zēnu un 57,5% meiteņu). 3.attēlā redzam, ka, pieaugot skolēnu vecumam, būtiski palielinās ūdenspīpi smēķēt pamēģinājušo skolēnu īpatsvars.

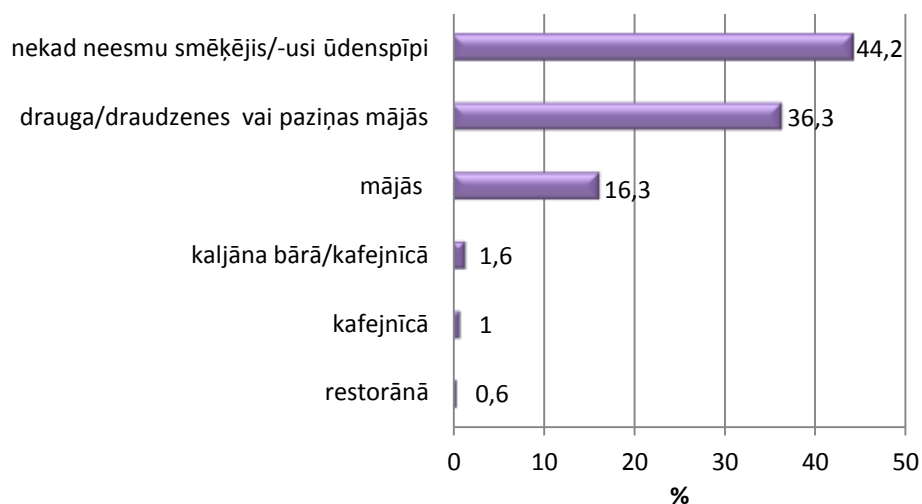
**3.attēls. Ūdenspīpi smēķēt mēģinājušo skolēnu īpatsvars vecuma grupās, 2011.g. (%)**



Savukārt, pēdējo 30 dienu laikā vienu vai vairāk dienas ūdenspīpi smēķējušo skolēnu īpatsvars ir 21,5% (2007.g – 33,1%), zēniem un meitenēm attiecīgi - 20,9% (2007.g.-35,1%) un 21,9% (2007.g.-30,5%).

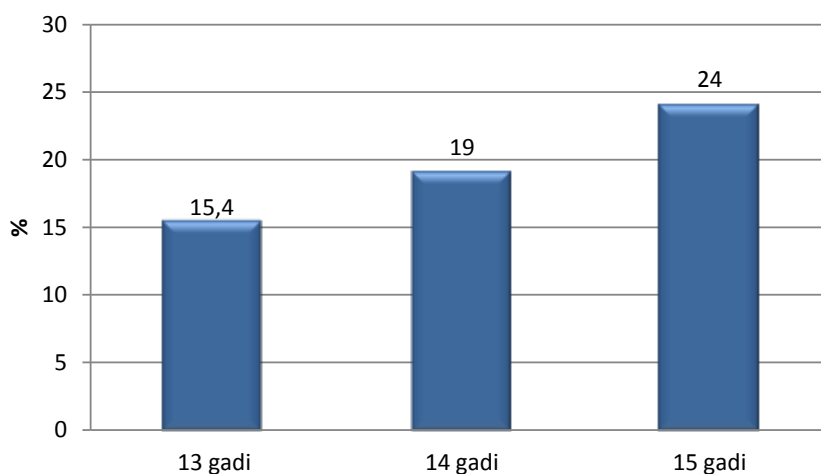
Vispopulārākā vieta, kur skolēni ir smēķējuši ūdenspīpi, ir draugu vai paziņu mājas (36,3%). Savās mājās ūdenspīpi ir smēķējuši 16,3% 13-15 gadīgo skolēnu. 3,2% skolēnu norāda, ka ūdenspīpi ir smēķējuši publiskā vietā, piemēram, kafejnīcā, restorānā vai kaljāna bārā. Aptaujas datus nav informācijas, vai ūdenspīpi publiskā vietā skolēni smēķējuši Latvijā vai ārzemēs. (4.att.)

**4.attēls. Ūdenspīpes smēķēšanas vieta, 2011.g. (%)**



Ņemot vērā elektronisko cigarešu pieejamību Latvijā, 2011.gada aptaujā skolēniem tika jautāts, vai viņi jebkad ir mēģinājuši smēķēt elektronisko cigareti. Kopumā 20,2% skolēnu (22,0% zēnu un 18,0% meiteņu) ir mēģinājuši smēķēt elektronisko cigareti. Pieaugot skolēnu vecumam, palielinās to skolēnu īpatsvars, kuri ir mēģinājuši smēķēt elektronisko cigareti. (5.att.)

**5.attēls. Elektronisko cigareti smēķēt mēģinājušo skolēnu īpatsvars vecuma grupās, 2011.g. (%)**



Pēdējā mēneša laikā vienu vai vairākas dienas elektronisko cigareti smēķējuši 9,1% (10,3% zēnu un 7,7% meiteņu) skolēnu.

2011.gada aptaujā kopumā 39,2% skolēnu (44,5% zēnu un 33,5% meiteņu) norāda, ka savu pirmo cigareti ir izsmēķējuši vecumā līdz 11 gadiem.

Lai noskaidrotu izveidojušos atkarību no nikotīna, aptaujas anketā skolēniem tiek jautāts par sajūtu, kad, pamostoties no rīta, pirmā vēlēšanās ir uzsmēķēt. Kopumā 9,4% smēķētāju (12,1% zēnu un 7,0% meiteņu) atzīmē, ka viņiem vienmēr no rītiem pamostoties pirmā vēlēšanās ir uzsmēķēt, kas norāda uz spēcīgu atkarību no nikotīna.

Lai varētu noskaidrot nesmēķētāju īpatsvaru, kuri ir noskaņoti uzsākt smēķēšanu, tiek izmantoti divi aptaujas anketas jautājumi: „Kā tu domā, vai nākamā 12 mēnešu laikā Tu smēķēsi?” un „Ja kāds no Taviem labākajiem draugiem piedāvātu cigareti, vai Tu to smēķētu?”. Nosliece uz smēķēšanas uzsākšanu ir respondentiem, kuri kādā no minētajiem jautājumiem vai arī abos atzīmēja atbilžu variantu „drīzāk jā” vai „noteikti jā”. Kopumā gandrīz ceturtdaļai (24,1%) skolēnu, kuri nesmēķē, ir nosliece smēķēšanu uzsākt. Situācija īpaši ir pasliktinājusies nesmēķējošām meitenēm, kuru īpatsvars ar noslieci smēķēšanas sākšanai ir būtiski pieaudzis no 22,5% 2007.gadā līdz 28,7% 2011. gadā. Jāatzīmē, ka 13 gadīgo skolēnu grupā ir nedaudz samazinājies nesmēķētāju īpatsvars, kuriem ir nosliece uzsākt smēķēšanu, bet 14 un 15 gadīgo grupā - palielinājies. (2.tab.)

**2.tabula. Skolēnu īpatsvars, kuri nekad nav smēķējuši, bet viņiem ir nosliece uzsākt smēķēšanu (%), 2007.-2011.g.**

	Zēni	Meitenes	13 gadīgie	14 gadīgie	15 gadīgie	Kopā
<b>2007.</b>	25,3	22,5	27,4	19,4	22,0	<b>23,7</b>
<b>2011.</b>	19,6	28,7	22,0	25,0	25,3	<b>24,1</b>

2011.gada aptaujā 51,4% skolēnu (49,9% zēnu un 53,2% meiteņu) norāda, ka viens vai abi vecāki smēķē. 27,1% (23,1% - vairums no draugiem un 4,0% - visi draugi) 13-15 gadīgo skolēnu draugi smēķē. Palielinoties skolēnu vecumam, pieaug to skolēnu īpatsvars, kuriem vairums vai visi draugi smēķē - attiecīgi 13 gadīgajiem – 14,1%, 14 gadīgajiem – 25,5% un 15 gadīgajiem - 36,3%.

Skolēnu īpatsvars, kuri katru dienu vai dažreiz savās mājās ir redzējuši smēķējam savus vecākus un citus ģimenes locekļus, ir augsts: 43,1% redz smēķējam tēvu, 29,7% - māti, 23,2% - savu brāli vai māsu. (3.tab.)

**3.tabula. Skolēnu īpatsvars, kuru mājās kāds katru dienu vai dažreiz smēķē, 2011.g. (%)**

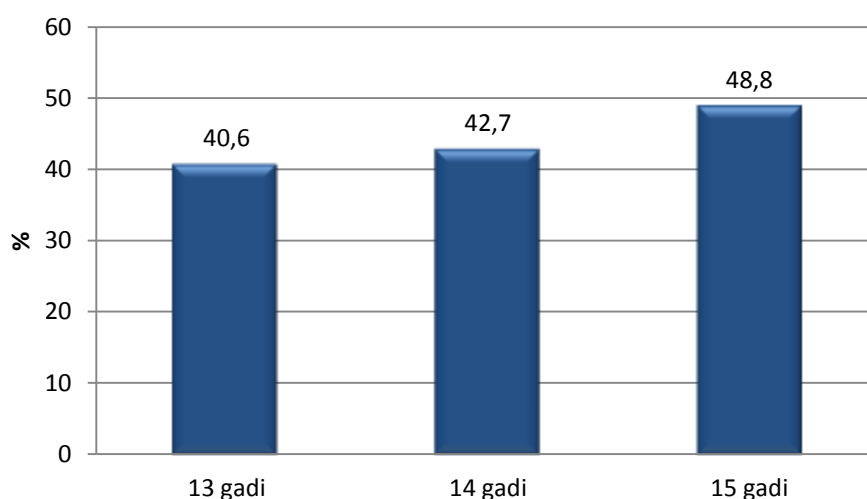
	<b>Katru dienu</b>	<b>Dažreiz</b>	<b>Kopā</b>
<b>Tēvs (patēvs, audzītēvs vai mātes draugs)</b>	26,2	16,9	<b>43,1</b>
<b>Māte (pamāte, audžumāte vai tēva draudzene)</b>	17,0	12,7	<b>29,7</b>
<b>Brāļi vai māsas</b>	7,2	16,0	<b>23,2</b>
<b>Labākais draugs vai draudzene</b>	6,4	22,4	<b>28,8</b>
<b>Citi cilvēki</b>	6,9	48,9	<b>55,8</b>

### ***Pasīvā smēķēšana***

Pasīvā smēķēšana ir smēķētāja izelpotie dūmi un tie dūmi, kas nāk no aizdedzinātas cigaretes, cigāra vai pīpes. Nesmēķētāji, kas ir spiesti ieelpot šos dūmus, tiek dēvēti par pasīvajiem smēķētājiem.

Skolēnu pakļaušana pasīvajai smēķēšanai mājās joprojām ir augsta. 2011.gadā 44,6% skolēnu (43,6% zēnu un 45,5% meiteņu) norāda, ka pēdējās nedēļas laikā mājās viņu klātbūtnē kāds ir smēķējis. Pieaugot vecumam, skolēnu īpatsvars, kuri ir pakļauti pasīvajai smēķēšanai mājās pēdējo 7 dienu laikā, palielinās. (6.att.)

**6.attēls. Skolēnu īpatsvars, kuri pēdējās nedēļas laikā mājās pakļauti pasīvajai smēķēšanai, vecuma grupās (%), 2011.g.**



Skolēni tiek pakļauti pasīvajai smēķēšanai arī ārpus mājām. 47,0% skolēnu uzskata, ka tiek pakļauti pasīvajai smēķēšanai telpās sabiedriskās vietās, piemēram,

diskotēkā, kafejnīcā u.c. Savukārt 66,9% skolēnu uzskata, ka tiek pakļauti pasīvajai smēķēšanai sabiedriskās vietās ārpus telpām, piemēram, parkā, uz ielas, sabiedriskā transporta pieturā, stadionā u.c. (4.tab.)

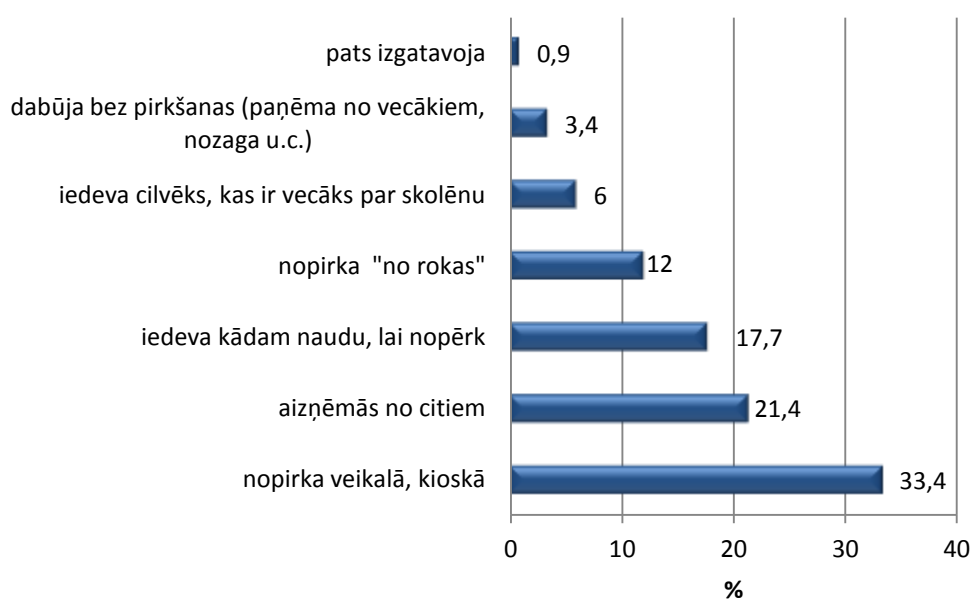
**4.tabula. Skolēnu īpatsvars, kuri pakļauti pasīvajai smēķēšanai sabiedriskās vietās (%), 2011.g.**

	Sabiedriskās vietās telpās	Sabiedriskās vietās ārpus telpām
<b>Zēni</b>	44,9	61,8
<b>Meitenes</b>	49,3	72,4
<b>13 gadīgie</b>	44,6	61,5
<b>14 gadīgie</b>	48,0	68,2
<b>15 gadīgie</b>	47,4	68,9
<b>Kopā</b>	<b>47,0</b>	<b>66,9</b>

### **Tabakas izstrādājumu pieejamība**

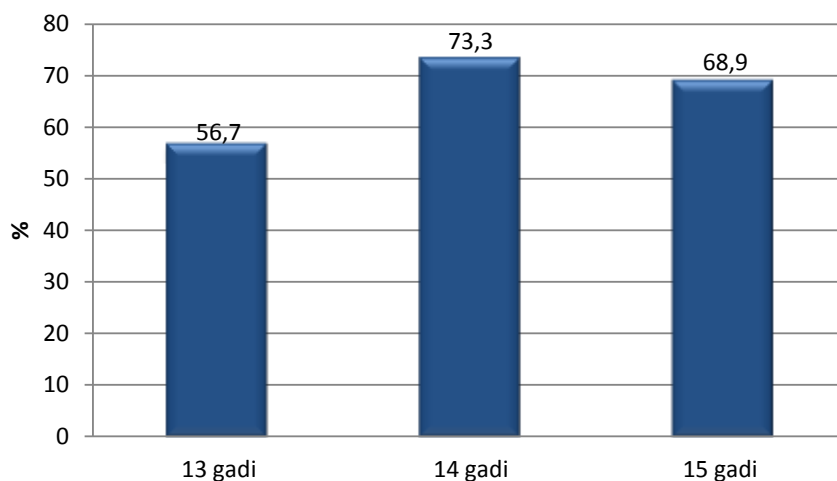
Latvijā trešā daļa smēķējošo skolēnu (33,4%) parasti pēdējā mēneša laikā cigaretes iegādājās veikalos un kioskos. 21,4% smēķētāju aizņēmas cigaretes no citiem, savukārt 17,7% iedeva naudu kādam, lai viņam cigaretes nopērk. (7.att.)

**7. attēls. Cigarešu iegūšanas veids pēdējā mēneša laikā, 2011.g.(%)**



No tiem skolēniem, kuri smēķē un cigaretes iegādājās veikalā vai kioskā (n=264) pēdējā mēneša laikā, tikai 29,8% (n= 83) ir ticis atteikts pārdot cigaretes viņu vecuma dēļ, bet 70,2% (n=181) smēķētāju cigaretes ir pārdotas.

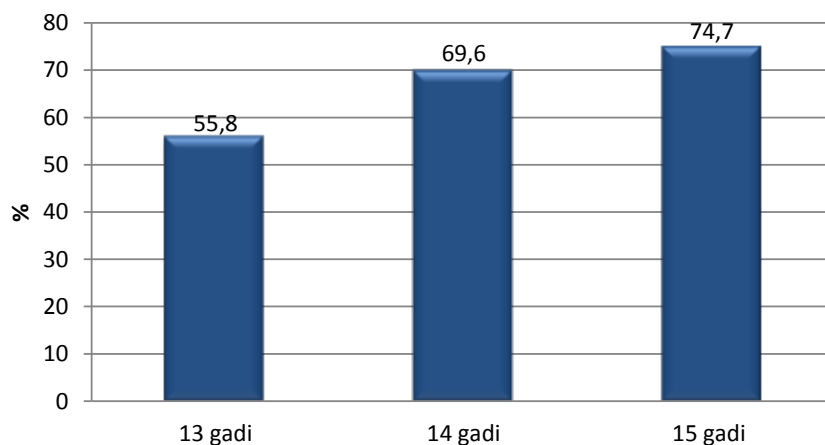
**8.attēls. Smēķētāju īpatsvars, kuriem viņu vecuma dēļ nav atteikts iegādāties cigaretes veikalā vai kioskā pēdējā mēneša laikā, 2011.g. (%)**



8.attēlā redzams, ka, palielinoties vecumam, pieaug arī smēķētāju īpatsvars, kuri cigaretes pērk veikalā vai kioskā un viņiem nav atteikts tās pārdot viņu vecuma dēļ.

Kopumā 71,1% smēķējošo skolēnu (73,2% zēnu un 69,0% meiteņu), kuri pērk cigaretes veikalā vai kioskā, uzskata, ka viņi cigaretes veikalā var nopirkt viegli („diezgan viegli”+„ļoti viegli”). 9.attēlā redzams, ka smēķētāju īpatsvars, kuri uzskata, ka viņi var viegli iegādāties cigaretes veikalā, pieaug, palielinoties vecumam.

**9.attēls. Smēķētāju īpatsvars vecuma grupās, kas cigaretes iegādājas veikalā vai kioskā, un kuri uzskata, ka to izdarīt ir viegli, 2011.g. (%)**





## ***Smēķēšanas atmešana***

Tabakas kontroles politikas nozīmīga daļa ir smēķēšanas atmešanas veicināšana.

Seši no desmit ikdienā smēķējošiem skolēniem (65,5%) vēlas atmet smēķēšanu. Salīdzinot ar 2007.gadu, samazinājies to smēķējošo skolēnu īpatsvars (gan dzimuma, gan vecuma grupās), kuri vēlas atmet smēķēšanu. (5.tab.)

**5.tabula. Smēķējošo skolēnu īpatsvars, kuri šobrīd vēlas atmet smēķēšanu (%), 2007.-2011.g.**

	<b>Zēni</b>	<b>Meitenes</b>	<b>13 gadīgie</b>	<b>14 gadīgie</b>	<b>15 gadīgie</b>	<b>Kopā</b>
<b>2007.</b>	72,7	69,7	72,0	71,6	71,2	<b>71,5</b>
<b>2011.</b>	68,5	62,9	59,1	67,9	65,5	<b>65,5</b>

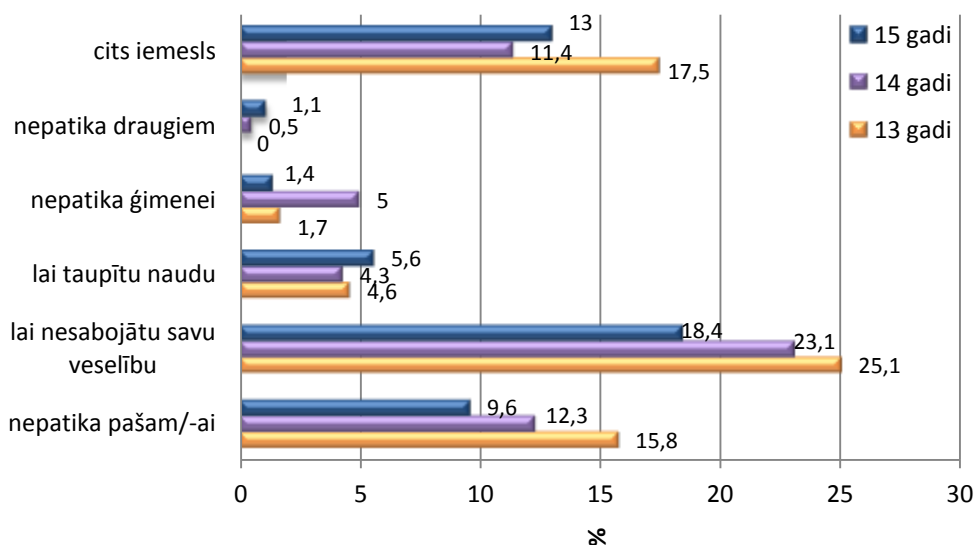
Saskaņā ar 2011.gada aptaujas datiem 64,5% smēķētāju (64,3% zēnu un 64,9% meiteņu) ir mēģinājuši atmet smēķēšanu pēdējā gada laikā. Salīdzinot ar 2007.gada datiem, smēķētāju īpatsvars, kuri ir mēģinājuši atmet smēķēšanu, ir samazinājies gan dzimuma, gan vecuma grupās. (6.tab.)

**6.tabula. Smēķējošo skolēnu īpatsvars, kuri mēģinājuši atmet pagājušā gada laikā(%), 2007.-2011.g.**

	<b>Zēni</b>	<b>Meitenes</b>	<b>13 gadīgie</b>	<b>14 gadīgie</b>	<b>15 gadīgie</b>	<b>Kopā</b>
<b>2007.</b>	76,0	75,3	71,7	75,9	76,7	<b>75,8</b>
<b>2011.</b>	64,3	64,9	62,4	65,7	64,3	<b>64,5</b>

2011.gadā galvenais smēķēšanas atmešanas iemesls skolēniem bija vēlme nesabojāt savu veselību – 21,0%. Ceturtdaļa 13 gadīgo smēķētāju atmeta vai mēģināja atmet smēķēšanu, jo uztraucās par savu veselību, bet, palielinoties smēķējošo skolēnu vecumam, samazinās smēķētāju īpatsvars, kuri mēģinājuši atmet smēķēšanu veselības saglabāšanas dēļ. (10.att.)

10.attēls. Smēķēšanas atmešanas iemesls, 2011.g. (%)



69,5% smēķējošo pusaudžu (67% zēnu un 71,3% meiteņu) ir pārliecināti, ka spētu atmest smēķēšanu, ja to vēlētos, bet 6,4% skolēnu (8,4% zēnu un 4,9% meiteņu) domā, ka nevarētu atmest, pat ja to vēlētos.

Smēķēšanas atmešanas process nav viegls un vienkāršs. Seši no desmit pašreiz smēķējošajiem skolēniem kādreiz ir saņēmuši palīdzību vai ieteikumus smēķēšanas atmešanā (63,0% zēni un 57,9% meitenes). Palīdzību vai ieteikumus smēķēšanas atmešanā smēķētāji saņēmuši galvenokārt no draugiem. (7.tab.)

7.tabula. Palīdzības saņemšana smēķēšanas atmešanā (%), 2007.-2011.g.

Aptaujas gads	No speciālām pretsmēķēšanas programmām vai speciālista		No drauga		No ģimenes		Gan no programmām, speciālistiem, gan no draugiem, ģimenes	
	2007.	2011.	2007.	2011.	2007.	2011.	2007.	2011.
<b>Zēni</b>	8,0	9,4	24,0	22,1	16,4	17,4	14,7	8,9
<b>Meitenes</b>	7,3	7,0	23,8	23,2	12,6	12,6	14,9	14,6
<b>Kopā</b>	<b>8,0</b>	<b>8,0</b>	<b>23,9</b>	<b>22,7</b>	<b>14,3</b>	<b>14,7</b>	<b>14,7</b>	<b>12,1</b>

2011.gadā 37,1% smēķējošo skolēnu norāda, ka nav saņēmuši palīdzību vai ieteikumus smēķēšanas atmešanā.

## ***Zināšanas un attieksme***

Kopumā 61,8% skolēnu (60,8% zēnu un 63,0% meiteņu) ir pārliecināti, ka citu cilvēku smēķēšana viņu klātbūtnē noteikti ir kaitīga viņu veselībai. Bet, palielinoties vecumam, skolēnu īpatsvars, kuri ir pārliecināti par pasīvās smēķēšanas kaitīgumu, samazinās: 13 gadīgie - 64,5%, 14 gadīgie - 63,5% un 15 gadīgie - 58,7%.

Lai noskaidrotu skolēnu zināšanas par smēķēšanas kaitīgumu veselībai, aptaujas anketā iekļauts jautājums „Kā Tu domā, vai smēķēšana ir kaitīga veselībai?”. Atbilžu varianti „drīzāk jā” un „noteikti jā” atspoguļo skolēnu īpatsvaru, kuri uzskata, ka smēķēšana ir kaitīga veselībai. Kopumā 93,6% („drīzāk jā”+„noteikti jā”) skolēnu domā, ka smēķēšana ir kaitīga veselībai. 83,2% (79,4 % zēnu un 87,3% meiteņu) skolēnu ir par smēķēšanas kaitīgumu pilnībā pārliecināti („noteikti jā”).

8.tabulā redzam, ka ceturtdaļa (24,9%) skolēnu domā, ka zēniem, kuri smēķē, ir vairāk draugu vai draudzeņu. 19,2% skolēnu domā, ka meitenēm, kuras smēķē, ir vairāk draugu vai draudzeņu. Augstāks ir meiteņu īpatsvars, kas uzskata, ka smēķējošiem skolēniem ir vairāk draugu/ draudzeņu.

***8.tabula. Skolēnu īpatsvars, kuri domā, ka smēķētājiem ir vairāk draugu/draudzeņu (%), 2011.g.***

	<b>Zēni</b>	<b>Meitenes</b>	<b>13 gadīgie</b>	<b>14 gadīgie</b>	<b>15 gadīgie</b>	<b>Kopā</b>
<b><u>Smēķējošiem zēniem</u> ir vairāk draugu/ draudzeņu</b>	24,8	25,0	26,0	25,4	23,7	<b>24,9</b>
<b><u>Smēķējošām meitenēm</u> ir vairāk draugu/ draudzeņu</b>	18,6	19,7	20,4	21,0	16,8	<b>19,2</b>

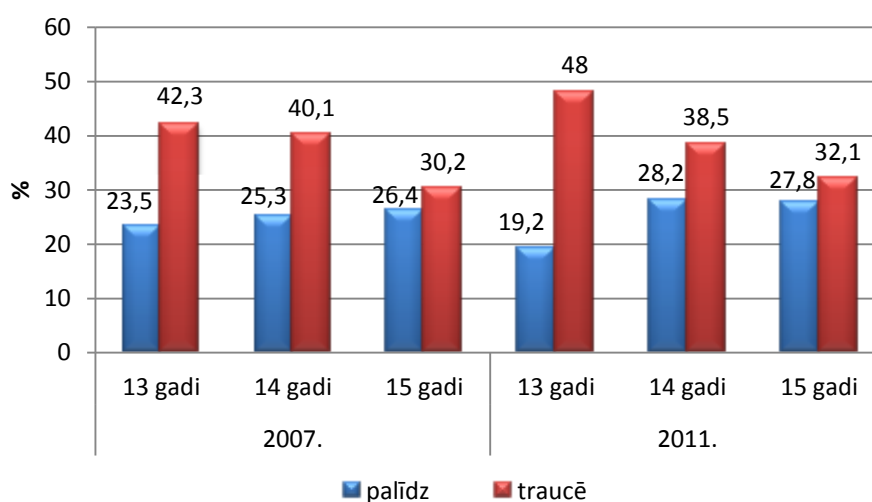
8,1% skolēnu domā, ka smēķēšana zēnus padara pievilcīgākus, meitenes attiecīgi – 4,5%. Savukārt 70,4% skolēnu domā, ka smēķēšana meitenes padara mazāk pievilcīgas, attiecīgi zēnus – 55,0%. (9.tab.)

*9.tabula. Skolēnu īpatsvars, kuri domā, ka smēķēšana padara zēnus/meitenes vairāk/mazāk pievilcīgus (%), 2011.g.*

	Zēni	Meitenes	13 gadīgie	14 gadīgie	15 gadīgie	Kopā
<b>Smēķēšana zēnus padara <u>vairāk</u> pievilcīgus</b>	9,1	6,9	8,3	7,7	8,4	<b>8,1</b>
<b>Smēķēšana zēnus padara <u>mazāk</u> pievilcīgus</b>	53,8	56,6	61,0	58,0	48,7	<b>55,0</b>
<b>Smēķēšana meitenes padara <u>vairāk</u> pievilcīgus</b>	5,0	3,9	5,7	4,1	4,2	<b>4,5</b>
<b>Smēķēšana meitenes padara <u>mazāk</u> pievilcīgus</b>	68,2	72,9	71,8	72,8	67,2	<b>70,4</b>

Ceturtdaļa (25,9%) skolēnu domā, ka smēķēšana palīdz atbrīvoties un justies ērtāk kompānijās, saietos un sabiedriskos pasākumos. Savukārt, 38,2% domā, ka smēķēšana traucē labi justies pasākumos. Palielinoties vecumam, palielinās skolēnu īpatsvars, kuri uzskata, ka smēķēšana palīdz justies ērtāk pasākumos. Lielākais respondentu īpatsvars, kuri uzskata, ka smēķēšana traucē justies brīvi pasākumos, ir 13 gadīgo grupā, un, palielinoties vecumam, skolēnu īpatsvars, kuri šādi uzskata, samazinās. (11.att.)

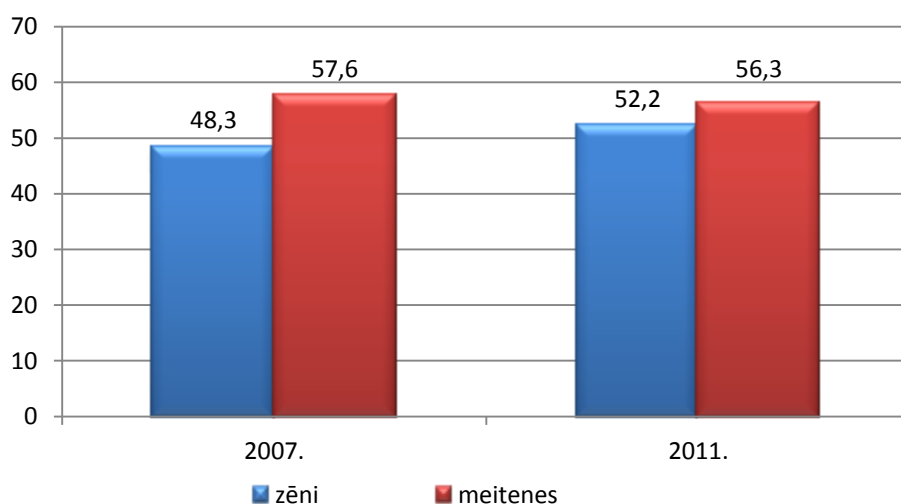
*11.attēls. Skolēnu viedoklis vecuma grupās par to, vai smēķēšana palīdz vai traucē justies ērti, brīvi sabiedriskos pasākumos, kompānijās (%), 2007. - 2011.g.*



Sabiedrībā ir plaši izplatīts maldīgs viedoklis, ka smēķēšanas ietekmē mazinās ķermeņa svārs. Arī 54,2% šīs aptaujas respondentu (2007.g.-53,2%) uzskata, ka smēķēšana samazina svārsu. 12.attēlā redzam, ka joprojām 56,3% meiteņu (2007.g.-

57,6%) domā, ka smēķēšana svaru samazina, tāpat domā 52,2% zēnu (2007.g.-48,3%).

**12.attēls. Skolēnu īpatsvars, kuri domā, ka smēķēšana samazina ķermeņa svaru (%), 2007.-2011.g.**



### ***Masu mediju un reklāmas ietekme***

2011. gada aptaujā 69,5% skolēnu (31,0% bieži un 38,5% dažreiz) ir redzējuši pretsmēķēšanas informāciju, apmeklējot sporta pasākumus, gadatirgus, koncertus un citus sabiedriskus pasākumus. Lielāks ir meiteņu īpatsvars (72,7%), kuras ir pamanījušas pretsmēķēšanas informāciju sabiedriskos pasākumos (zēnu – 66,4%).

Joprojām masu medijos pastāv arī smēķēšanas paraduma reklāma. Kopumā gandrīz visi jeb 92,3% skolēnu, skatoties TV, video vai kino, ir redzējuši smēķējošus aktierus. Salīdzinot ar 2007.gada aptauju, novēro nelielu skolēnu īpatsvara samazinājumu, kuri ir redzējuši smēķējošus aktierus, bet joprojām tas saglabājas ļoti augsts. (10.tab.)

**10.tabula. Skolēnu īpatsvars, kuri, skatoties TV, video vai kino, redzējuši smēķējošus aktierus (%), 2007.-2011.g.**

	Zēni	Meitenes	13 gadīgie	14 gadīgie	15 gadīgie	Kopā
<b>2007.</b>	93,7	95,2	95,6	94,4	94,1	<b>94,5</b>
<b>2011.</b>	90,0	94,8	89,9	93,4	92,6	<b>92,3</b>

Gandrīz diviem no desmit skolēniem pieder kāda lieta, uz kuras ir kādas cigarešu markas reklāma, piemēram, T-krekls, pildspalva, krūzīte, mugursoma u.c.

Zēnu īpatsvars, kuriem pieder šāda lieta, ir lielāks nekā meiteņu - attiecīgi 20,3% un 17,8%. Kopš 2007.gada aptaujas par 8,7% ir mazinājies skolēnu īpatsvars, kuriem pieder kāda lieta ar cigarešu markas reklāmu. (11.tab.)

**11.tabula. Skolēnu īpatsvars, kuriem pieder kāda lieta ar cigarešu markas reklāmu (%), 2007.-2011.g.**

	Zēni	Meitenes	13 gadīgie	14 gadīgie	15 gadīgie	Kopā
<b>2007.</b>	31,2	24,9	27,5	28,7	27,1	<b>27,8</b>
<b>2011.</b>	20,3	17,8	18,3	19,0	19,7	<b>19,1</b>

7,1% skolēnu apliecina, ka viņiem kādas cigarešu firmas pārstāvis cigaretes ir piedāvājis par brīvu. Zēnu īpatsvars, kuriem ir ticis izteikts šāds piedāvājums, ir lielāks nekā meiteņu, attiecīgi 9,2% un 4,8%. Salīdzinot ar 2007.gada datiem, skolēnu īpatsvars, kuriem kādas cigarešu firmas pārstāvis piedāvājis cigaretes par brīvu, ir palicis tikpat kā nemainīgs. (12.tab.) Aptaujas datus nav informācijas, kur skolēni šādu piedāvājumu ir saņēmuši.

**12.tabula. Skolēnu īpatsvars, kuriem kādas cigarešu firmas pārstāvis ir piedāvājis cigaretes par brīvu (%), 2007.-2011.g.**

	Zēni	Meitenes	13 gadīgie	14 gadīgie	15 gadīgie	Kopā
<b>2007.</b>	7,8	6,1	6,9	7,4	6,5	<b>6,9</b>
<b>2011.</b>	9,2	4,8	8,2	8,2	5,5	<b>7,1</b>

Kopumā 87,0% skolēnu (2007.g.-85,1%) pēdējā mēneša laikā redzējuši cigarešu reklāmas tirdzniecības vietās. (13.tab.)

**13.tabula. Skolēnu īpatsvars, kuri redzējuši cigarešu reklāmu tirdzniecības vietās (%), 2007.-2011.g.**

	Zēni	Meitenes	13 gadīgie	14 gadīgie	15 gadīgie	Kopā
<b>2007.</b>	85,3	85,0	77,2	86,3	87,5	<b>85,1</b>
<b>2011.</b>	85,6	88,6	84,3	87,7	88,0	<b>87,0</b>

Tikai 57,5% (2007.g.-58,1%) pusaudžu domā, ka tabakas reklāma būtu jāaizliedz.

### ***Profilakse un skolu mācību programmas***

2011. gadā 60,9% skolēnu (2007.g.-61,5%) atzīmē, ka skolā šī mācību gada laikā kādā no mācību stundām tika stāstīts par smēķēšanas kaitīgumu. Puse (50,7%) respondentu norāda, ka šajā mācību gadā klasē kādā no mācību stundām viņi ir diskutējuši par iemesliem, kāpēc jaunieši sāk smēķēt (2007.g. - 48,5%). 55,0% skolēnu (55,9% zēnu un 54,2% meiteņu) norāda, ka šajā mācību gadā kādā mācību stundā apsprieduši jautājumu par smēķēšanas ietekmi, piemēram, dzeltenī zobi, krunciņu veidošanās, smaka no drēbēm, smaka no mutes u.c. Tas, ka tikai nedaudz vairāk kā puse aptaujāto skolēnu ir runājuši par smēķēšanas kaitīgumu, un tikai puse skolēnu skolā ir diskutējuši par iemesliem, kāpēc vienaudži smēķē, atklāj, cik svarīgi skolu mācības programmās ir iekļaut jautājumus par smēķēšanas kaitīgo ietekmi uz cilvēka veselību.

Ne mazāk svarīgi ir arī vecākiem vai citiem ģimenes locekļiem pārrunāt ar bērniem smēķēšanas kaitīgo ietekmi uz veselību. 2011.gada aptaujā ar 75,5% skolēnu (2007.g.-75,0%) kāds no viņu ģimenes ir runājis par smēķēšanas kaitīgumu.

Nozīmīgs ir arī skolotāju un skolasbiedru piemērs. 18,4% skolēnu atzīmē, ka ir redzējuši skolotājus smēķējam skolas telpās un 23,1% - skolas teritorijā, laikā, kad skolā notiek mācību stundas. Savukārt 32,7% skolēnu ir redzējuši skolēnus smēķējam skolas telpās laikā, kad notiek mācību stundas. 71,3% skolēnu (37,1% - katru dienu un 34,2% - dažreiz) redzējuši skolēnus smēķējam skolas teritorijā mācību laikā.

## Secinājumi

- Latvijā 76,2% 13-15 gadīgu pusaudžu ir mēģinājuši smēķēt.
- Visu veidu tabakas produktus pēdējā mēneša laikā vairāk ir lietojušas meitenes (41,4%) nekā zēni (39,4%).
- Trešdaļa (31,5%) skolēnu pēdējā mēneša laikā ir smēķējuši cigaretes: zēni 29,2% un meitenes 33,8%. Cigarešu smēķētāju īpatsvars līdz ar vecumu palielinās.
- 12,4% skolēnu (13,5% zēnu un 11,2% meiteņu) pēdējā mēneša laikā cigaretes smēķējuši katru dienu.
- 22,0% zēnu un 18,0% meiteņu ir mēģinājuši smēķēt elektronisko cigareti. Pēdējā mēneša laikā vienu vai vairākas dienas elektronisko cigareti smēķējuši 9,1% skolēnu.
- 39,2% skolēnu savu pirmo cigareti ir izsmēķējuši vecumā līdz 11 gadiem.
- 24,1% skolēnu, kuri nekad nav smēķējuši, ir nosliece smēķēšanu uzsākt.
- Pēdējās nedēļas laikā 44,6% skolēnu kāds ir smēķējis mājās viņu klātbūtnē. 66,9% skolēnu tiek pakļauti pasīvajai smēķēšanai sabiedriskās vietās ārpus telpām un 47,0% - sabiedriskās vietās telpās.
- Neskatoties uz tabakas izstrādājumu tirdzniecību ierobežojošo politiku valstī, pusaudžiem tabakas produktus iegādāties ir viegli: 33,4% smēķētāju pēdējā mēneša laikā cigaretes iegādājās veikalos un kioskos. 70,2% skolēnu, kuri smēķē un iegādājās cigaretes veikalā, kioskā, pēdējā mēneša laikā netika atteikts cigaretes iegādāties viņu vecuma dēļ.
- 65,5% smēķējošo skolēnu vēlas atstāt smēķēšanu. 64,5% smēķētāju ir mēģinājuši atstāt smēķēšanu pēdējā gada laikā.
- Jaunieši saskaras arī ar tabakas industrijas ietekmi - 19,1% pieder kāda lieta ar cigarešu markas reklāmu.
- Pusaudžiem ir zināšanas par smēķēšanas kaitīgo ietekmi uz veselību - 93,6% respondentu par to ir informēti.
- 60,9% pēdējā mācību gada laikā mācību stundās runājuši par smēķēšanas kaitīgo ietekmi uz veselību.



## Ieteikumi

Esošā pretsmēķēšanas politika ir uzlabojusi situāciju valstī saistībā ar pasīvo smēķēšanu, tomēr joprojām ir augsts smēķējošo pusaudžu īpatsvars, kas liecina, ka valstī jāturpina īstenot stingru un vispusīgu smēķēšanas ierobežošanas stratēģiju.

- Ieviest likumdošanā ierobežojumus, kas nosaka tabakas izstrādājumu pieejamību:
  - ✓ jāsamazina tabakas izstrādājumu tirdzniecības vietu skaits;
  - ✓ veikalos jānodala tabakas izstrādājumi atsevišķās nodaļās, tādējādi nodrošinot iespēju veikt kvalitatīvu pircēju vecuma kontroli;
  - ✓ jāaizliedz pārdot cigaretes iepakojumā, kurā ir mazāk par 19 cigaretēm;
  - ✓ jāaizliedz pārdot pa vienai cigaretes/mini cigārus/cigarellas.
- Ieviest likumdošanā aizliegumu pārdot elektroniskās cigaretes nepilngadīgām personām.
- Ieviest likumdošanā aizliegumu tirgot dažādu augu maisījumus smēķēšanai.
- Pašvaldības policijai sadarbībā ar nevalstiskām organizācijām jāveic reidi klubos un citās sabiedriskās pusaudžu pulcēšanās vietās, lai kontrolētu smēķēšanas aizlieguma ievērošanu.
- Skolu mācību programmās visās klašu grupās pastiprināti iekļaut diskusijas par smēķēšanas un citu tabakas produktu lietošanas kaitīgo ietekmi uz veselību. Iekļaut tēmas par ūdenspīpēm, augu maisījumiem un elektroniskajām cigaretēm.
- Skolās ieteikt izveidot iekšējo smēķēšanas ierobežošanas politiku, tādējādi izskaužot skolēnu un skolotāju „nelegālo” smēķēšanu.
- Veicināt skolēnu zinātniski pētniecisko darbu tēmās iekļaut smēķēšanas kaitīguma un ierobežošanas jautājumus.
- Uzlabot izglītības iestāžu pedagogu, pusaudžu-vienaudžu izglītošanu par tabakas lietošanas profilaksi.
- Organizēt skolās pasākumus, kas aktualizē smēķēšanas kaitīgo ietekmi, profilaksi un ārstēšanas iespējas.
- Izveidot izglītojošus, skolēniem saistošā vidē (internets, datorspēles) izplatāmus materiālus par smēķēšanas kaitīgo ietekmi, profilaksi un smēķēšanas atmešanu.
- Aktīvāk iesaistīt masu medijus sabiedrības informēšanā un izglītošanā, lai tiktu pastāvīgi atgādināts par tabakas izstrādājumu lietošanas bīstamību, īpaši skaidrojot ūdenspīpes lietošanas un pasīvās smēķēšanas kaitīgo ietekmi uz

veselību. Jāveic arī informatīvi izskaidrojošs darbs saistībā ar elektronisko cigarešu lietošanas kaitīgumu.

- Uz cigarešu paciņām veselībai brīdinošos uzrakstus papildināt ar jaunākai auditorijai saistošu informāciju.
- Skolās un pašvaldībās veidot pusaudžiem piemērotas un vairāk pieejamas smēķēšanas atmešanas programmas un palīdzības dienestus.